

UNIVERSITATEA "ȘTEFAN CEL MARE" DIN SUCEAVA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI GEOGRAFIE
DOMENIUL: FILOSOFIE

Rezumatul tezei de doctorat:

ETICA RESPONSABILITĂȚII
ÎN SOCIETATEA BAZATĂ PE CUNOAȘTERE

Conducător:

Prof. Univ. Dr. MAXIM SORIN TUDOR

Doctorand:

COROCEA(căs. CROITOR) ECATERINA

SUCEAVA 2015

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

UNIVERSITAS
GALATIENSIS

Investește în oameni !

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Proiect cofinanțat din Fondul Social EUROPEAN prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul

Performanță sustenabilă în cercetarea doctorală și post doctorală - PERFORM

Contract nr POSDRU 159/1.5/S/138963

Axa prioritară 1 - Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere

Domeniul major de intervenție 1.5 - „Programe doctorale și postdoctorale în sprijinul cercetării”

Rezumat

În teza de doctorat *Etica responsabilității în societatea bazată pe cunoaștere*, cercetarea are în atenție modul în care este posibilă o etică a responsabilității, care să vină în acord cu specificul societății bazate pe cunoaștere, identificând provocările pe care această paradigmă culturală le propune rațiunii teoretice. Am căutat astfel răspunsul la întrebarea: *Poate fi considerată societatea bazată pe cunoaștere un model teoretic viabil, care să definească particularitățile societale și civilizaționale ale vremii noastre? și dacă da, În ce măsură este necesară o nouă abordare în concordanță cu noile realități cu care se confruntă conștiința morală la nivelul individual și/sau colectiv?*

Problematica responsabilității reprezintă o provocare pentru gândirea critică și pentru teoria acțiunii sociale contemporane. Este în același timp, un domeniu de neocolit și privilegiat al reflecției morale sistematice a zilelor noastre: *de neocolit*, pentru că este greu de crezut că problemele grave cu care se confruntă societatea omenească ajunsă în era sa tehnologică de vârf, pot fi rezolvate fără apelul la responsabilitate; *privilegiat*- pentru că tot mai mulți specialiști din domenii dintre cele mai variate: ingineri, juriști, educatori, oameni de știință, medici, oameni de afaceri, etc. invocă responsabilitatea individuală și/sau colectivă ca unică soluție la sfidările timpului nostru. În etică, ceea ce se caută, „după virtute”¹ și după „amurgul datoriei” este un nou principiu central cu vocație de universalitate care să întemeieze o etică în concordanță cu realitățile societății actuale.

Teza este structurată în două părți: **Ontogeneza responsabilității** și respectiv: **Paradigme ale eticii responsabilității în societatea bazată pe cunoaștere**, fiecare dintre acestea fiind alcătuită din câte trei capitole, după cum urmează:

Cap.1. De la responsabilitatea individuală la individual responsabil

1.1 Legitimarea responsabilității în contextul aplicării asupra viitorului

1.2 Relația intenție - acțiune din perspectiva responsabilității

Cap.2. Responsabilitate și alteritate

2.1. Responsabilitatea față de Celălalt

¹ În *Tratat de morală. După virtute* (Mac Intyre, Ed. Humanitas, București, 1998, trad. Rom. Catrinel Pleșu) autorul susține originile străvechi ale crizei morale; pentru depășirea confuziei morale consideră că sunt necesare norme și repere care au ca fundament conceptul de virtute;

2.2. Despre responsabilitate la genul feminin

2.3. Etica grijii

Cap.3. Postmodernitatea și sfârșitul datoriei

3.1 Elemente constitutive ale eticii postmoderne

3.2 Etica discursului și acțiunea comunicativă

3.3. Comunitatea morală și eticile comunitariene

iar partea a doua:

Cap 4. Societatea cunoașterii: De la șocul viitorului la seismele celui de-al treilea val

4.1 Cunoaștere – provocări tehnologice – responsabilitate

4.2. Responsabilitatea morală în organizația bazată pe cunoaștere

Cap.5. Conceptul de responsabilitate în eticile aplicate

5.1 Codurile de etică- modalitate de instrumentare a responsabilității

5.2. Responsabilitatea față de propria persoană din perspectivă bioetică

5.3 Responsabilitatea în contextul dezvoltării tehnologiilor medicale și a bio-tehnologiilor

5.4. O perspectivă creștină asupra responsabilității bioetice

5.5. Mediul și provocările etice. Eco-responsabilitatea sau principiul responsabilității morale pentru consecințele acțiunii umane

Cap.6. Către o etică a responsabilității în societatea bazată pe cunoaștere

6.1. Singularitate tehnologică, transumanism și responsabilitate

6.2 Acțiunea comunicativă și etica responsabilității colective. Particularități etice ale societății bazate pe cunoaștere

6.3 Spre o etică a responsabilității colective în societatea bazată pe cunoaștere

6.4 Perspectivă structural-fenomenologică asupra responsabilității în societatea bazată pe cunoaștere

Interogația asupra specificului postmodernității, atât sub aspect teoretico-filosofic, cât și practic - civilizațional, a urmărit: identificarea provocărilor pe care postmodernitatea le ridică, pe de o parte, fenomenul globalizării, iar pe de altă parte, cel al “sfârșitului ideologiilor”.

Algoritmul cercetării a fost reflecția asupra semnificațiilor etice generate de avansul științific fără precedent, clarificarea paradigmei discursive specifice postmodernității – aceea a deconstrucției – urmărindu-se aplicarea acesteia asupra marilor narațiuni etico-filosofice și nu în

ultimul rând, analiza unui set de construcții etice specifice postmodernității, și în particular a prelungirii acestora asupra modului de constituire a unei etici a responsabilității.

Repererele cercetării sunt: responsabilitatea față de *Celălalt* și modul în care aceasta restructurează gândirea etică actuală pentru că toate sensurile date responsabilității au în comun raportarea la alteritate, ca punct central al noii construcții morale, exprimând tot atâtea modalități de “operaționalizare” a obiectivelor responsabilității în societatea contemporană. Eforturile au fost canalizate și spre includerea formelor de exprimare etică, ce sunt cuprinse în ceea ce numim în mod obișnuit etici aplicate. Pe cale de consecință, ne-a interesat discursul etic – dar nu cel rămas cantonat la un nivel excesiv de teoretizant, ci cel devenit interesat în egală măsură de praxis, ca și de logos. Problematicile maternității medical-asistate, eutanasiei, eco-eticii și tehnociii reprezintă în lucrarea de față tot atâtea „mărturii” ale transformărilor de sens pe care responsabilitatea le primește în această societate bazată pe cunoaștere. Analiza acestora a necesitat ulterior explicarea diferențierii dintre responsabilitatea feminină și cea masculină, diferență evidențiată prin etica grijii, ca formă particulară de etică a responsabilității.

Urmînd sugestiile lui Jonas, care identifica principiul central cu vocație de universalitate într-o etică a responsabilității și în egală măsură, analizele lui Habermas despre necesitatea unei etici a comunicării transparente, demersul nostru teoretic a vizat cercetarea și fixarea reperelor paradigmatică ale unei etici a responsabilității în societatea bazată pe cunoaștere, ținînd cont de o serie de probleme specifice societății contemporane care nu mai pot fi tratate din punct de vedere etic, din perspectiva paradigmei tradiționale a responsabilității individuale. Sunt schimbări ce vizează implicațiile generale și în mod particular cele antropologice ale progresului tehnico-științific, extrem de accelerat: apariția inteligenței artificiale, conștiința de sine a unor specii postumane obținute prin inginerie genetică, clonare umană, biologie sintetică etc. Momentul de singularitate tehnologică vizează un *punct de neîntoarcere*, dincolo de care, lumea așa cum o știm noi, și chiar viața însăși, nu mai poate exista în termenii cunoașterii și experienței umane dobândite. Perioada contemporană pune în fața umanității probleme cu totul noi, care impun inclusiv o mutație dramatică în condiția umană: trecerea de la pericolul dispariției individului la posibilitatea dispariției omenirii ca specie.

Se impune o nouă paradigmă etică, cea a responsabilității sociale, prin care omenirea ca întreg, și nu doar indivizii componenți, să se descopere responsabilă de soarta umanității însăși.

Abordarea și înțelegerea faptelor sociale și culturale, așa cum apar ele pentru omenire și implicațiile etice ale noilor realități tehnologice și culturale sunt realizate dintr-o perspectivă metodologică hermeneutică. Interpretările și analizele realizate sunt datorate în egală măsură și contribuțiilor lui Habermas și Apel, conform cărora, actul hermeneutic trebuie în mod necesar însoțit de reflecția critică asupra condițiilor de realizare a responsabilității individuale și colective și a modurilor particulare de exprimare a acestora.

Perspectiva fenomenologică asumată pornind de la interpretarea levinasiană a responsabilității ca structură originară și originală² a conștiinței, precum și de la propunerea avansată de Sorin Tudor Maxim de a adăuga binomului clasic răspundere-responsabilitate un al treilea termen: *responsabilitatea morală*, ne-a oferit oportunitatea înțelegerii ontogenezei responsabilității în strânsă legătură cu devenirea conștiinței. În calitate de „conștiință de..” aceasta se raportează distinct la realitate:

- *conștiință de lumea exterioară sieși*, când se raportează la normele și principiile colectivității, realizând că este *răspunzătoare* față de zona acceptorilor sociali;
- *conștiință de propria sa existență*, caz în care devine *conștiință de sine* și se descoperă ca **responsabilă** pentru actele și faptele sale cât și pentru propriul destin. (caz particular, aici poate fi încadrată și responsabilitatea juridică ca o dimensiune instituționalizată a acestui tip de responsabilitate față de *propriile acțiuni* și intenții)
- *conștiință de Altul* – când conștiința, **devenită morală**, se descoperă infinit responsabilă față de Celălalt ca alteritate cotidiană, dar și față de omenire ca întreg, atât în ipostaza sa prezentă cât și viitoare. De abia această responsabilitate este responsabilitatea morală.

În partea a doua a tezei, preocuparea majoră a fost de a defini conceptual și de a încadra societatea bazată pe cunoaștere în devenirea umanității. Analizând valorile schimbărilor în civilizația omenirii, după modelul propus de Alvin Toffler în cunoscuta sa lucrare *Al treilea val*, am constatat o surprinzătoare suprapunere a acestuia cu teoria critică pe care Jurgen Habermas o face cu privire la tipurile de activități umane, respectiv instrumentală, strategică și comunicațională.

Al treilea val, desfășurat sub semnul *interconectivității și cooperării*, a acumulat forță în sânul societății moderne, deschizând drumul unui tip de organizare socială, societatea bazată pe

² *Originară*- pentru că doar asumarea responsabilității față de celălalt permite trezirea conștiinței la realitate și transformă existența umană; *originală*- pentru că se ajunge la remarcabilitatea detașată a conștiinței morale de toate celelalte manifestări conștiente ale umanului, prin asumarea responsabilității.

cunoaștere. Este și ceea ce sublinia Habermas cu privire la cel de-al treilea tip de activitate umană- cea comunicațională- care urmărește construirea *lunii lui „împreună”* structurată pe baza acordului obținut prin coordonare consensuală a intereselor individuale. Se deschide astfel, după Habermas, spațiul sacru al comunicării, începutul unui al patrulea val al schimbării, când *„responsabilitatea pentru întreg va fi devenit punctul focal al societății noastre”*³. Scenariile de viitor generate, în care sinopsisul este acțiunea comunicațională și procesul intercomprehensiv de armonizare a planurilor de acțiune a tuturor părților, au impus transformări semnificative nu doar la nivelul acțiunii umane ci și al conștiinței și în mod special al capacității acesteia de a-și asuma noi responsabilități. Pe cale de consecință, ne-am preocupat în mod deosebit de identificarea, analiza și argumentarea paradigmatelor responsabilității concordante cu noul tip de societate.

Pentru înțelegerea responsabilității ca referențial al tipului de societate analizat, am insistat pe ideea că *relația*- constitutivă de ceea ce am putea numi un “*Noi colectiv*”- este mai importantă decât *relatele* în dubla lor ipostază: *Sine- Alteritate*, respectiv *Individ-Colectivitate*.

³ Maynard Jr., Herman, Bryant și Mehrtens, Susan E., *Al Patrulea Val*, Editura Antet, 1997, pag. 17

Bibligrafieselectivă

- Apel, Karl–Otto, *Discussion et responsabilité. II. Contribution à une éthique de la responsabilité*, Les Editions du Cerf, Paris 1998.
- Apel, Karl-Otto, *L'éthique a l'âge de la science*, Presses Universitaires de Lille, 1987.
- Arendt, Hannah, *La responsabilité collective, politiques et pensée*, Colloque Hannah Arendt, Paris, Payot, coll. «Petite bibliotheque», 1996.
- Aristotel, *Etica nicomahică*, traducere de Traian Brăileanu, Editura Antet, 2007.
- Baudrillard, Jean, *Societatea de consum. Mituri și structuri*, Editura Comunicare.ro, București, 2005.
- Bauman, Zygmunt, *Etica postmodernă*, Editura Amarcord, Timișoara, 2000.
- Beauchamp, Tom, Childress, James, *Principles of Biomedical Ethics*, New York, Oxford University Press, 1994.
- Bell, Daniel, *Modernism, postmodernism și declinul ordinii morale*, în Alexander Jeffrey C., Seidman, Steven (coord.), „Cultură și societate. Dezbateri contemporane”, Institutul European, Iași, 2001.
- Berger, Peter L., LuckmannThomas, *Construirea socială a realității*, Editura Art, 2008
- Bergson, Henri, „L'acte libre” în Marc Neuberg „La responsabilité: questions philosophiques”, Presses Universitaires de France, 1997.
- Cozma, Carmen, *Elemente de etică și deontologie*, Ed. Universității Al. I. Cuza, Iași, 1997
- Cozma, Carmen, *Introducere în aretologie. Mic tratat de etică*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2001.
- de Beauvoir, Simone, *Al doilea sex*, Editura Univers, București, 1998.
- de Beauvoir, Simone, *Puterea vârstei*, Editura Amarcord, Timișoara, 1998, p. 380.
- Degan, Francesca, *Terorizați în a deveni consumatori*, în Antropomedia, volum 2, 2010, pp. 108-114.
- Derrida, Jacques, *Forța de lege*, Editura Babel, București, 1997..
- Derrida, Jacques, *Diseminarea*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997.
- Drăgănescu, Mihai, *Informatica și societatea*, București, Editura Politică, 1987.
- Drucker Peter., *Societatea postcapitalistă*, Editura Image, 1999

- Drucker, Peter F., *Managementul viitorului*, Editura ASAB, București, 2004, p. 75.
- Drucker, Peter, *The New Society of Organizations*, Harvard Business Review, 70(5), 1992.
- Drucker, Peter, *The Theory of Business*, Harvard Business Review, 72(5), 1994, pp. 95-104
- Elliot, Robert, *Etica ecologică*, în Peter Singer (Editor), „Tratat de etică”, Editura Polirom, 2012, pp. 312- 332.
- Etzioni, Amitai, *Societatea monocromă*, Iași, Editura Polirom, 2002.
- Floridi, Luciano, (ed), *The Blackwell Guide to the Philosophy of Computing and Information*, Blackwell Publishing Ltd Oxford U.K, 2004.
- Floridi, Luciano, „What is the Philosophy of Informatin ” în T.W Bynum și J.H Moor (eds), Cyber Philosophy; The Intersection of Philsophy of Computing, special issue of Metaphilosphy, vol 33 (1/2), ianuarie 2002.
- Frunză, Sandu, *Comunicare etică și responsabilitate socială*, București, Editura Tritonic, 2011.
- Fukuyama, Francis, „Transhumanism”, *Foreign Policy*, No. 144, Sep. - Oct., 2004.
- Fukuyama, Francis, *Viitorul nostru post uman*, Editura Humanitas, 2004.
- Ghideanu, Tudor, *Percepție și morală în fenomenologia franceză*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
- Gilligan, Carol, *In a Different Voice*, Harvard University Press, Cambridge, 1993.
- Gilligan, Carol, 1995, „Viziuni de maturitate”, în Mihaela Miroiu (ed.), *Jumătatea anonimă*, București: Ed.Șansa.
- Grădinaru, Mihai, *Heidegger. Drum către depășirea metafizicii*, Editura Septentrion, 1994.
- Guliciuc, Viorel, *Ființă și existență la Heidegger, Hartmann și Lukacs*, Editura Universității ”Ștefan cel Mare”, Suceava, 2004.
- Habermas, Jurgen, *Conștiință morală și acțiune comunicativă*, Editura All Educațional, București, 2000.
- Habermas, Jürgen, *Discursul filosofic al modernității*, Editura All Educational, București, 2000.
- Habermas, Jurgen, *The Future of Human Nature*, Cambridge, Polity Press, 2003.
- Harris, John, *Enhancing Evolution. The Ethical Case for Making Better People*, Princeton: Princeton University Press., 2007.
- Heidegger, Martin, *Ființă și timp*, traducere Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2003.

- Hekman, Susan J., *Moral Voices, Moral Selves. Carol Gilligan and Feminist Moral Theory*, Polity Press, Cambridge UK, 1995.
- Holsapple, Clyde, Whinston, Andrew B., "Knowledge-based Organisations", *The Information Society*,
- Husserl, Edmund, *Meditații carteziene*, Editura Humanitas, București, traducere A. Crăiuțu, 1994.
- Iamandi, Irina-Eugenia, *Etică și responsabilitate socială corporativă în afacerile internaționale*, Academia de Studii Economice din București, București, 2012.
- Iftode, Cristian, "Proiectul unei etici minimale. Dificultăți și ambiguități", în *Analele Universității din București. Filosofie*, 2006, pp. 23-44.
- Ignătescu, Camelia, *Abuzul de drept*, Editura Lumen, Iași, 2013.
- Iliescu, Adrian- Paul, *Etica socială și politică*, Editura Ars Docendi, București, 2007.
- Isac, Ionuț, *Introducere în filosofia structural fenomenologică. Paradigma ortofizicii*, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2001.
- Jonas, Hans, *Le principe responsabilité. Une éthique pour la civilisation technologique*, trad. J Greisch, Paris, Cerf, 1990.
- Jonas, Hans, La technique moderne comme sujet de reflection ethique in Marc Neuberger, *La responsabilite Questions philosophiques*, Presses Universitaires de France, 1997, pp.231-240
- Jonas, Hans, *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*, University of Chicago Press, 1984.
- Jonas, Hans, Toward a Philosophy of Technology, *Knowledge, Power & The Biological Revolution* Hastings Center Report, February 1979, pp. 34-43.
- Kant, Immanuel, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, traducere Filotheia Pogoiu, Valentin Mureșan, Editura Humanitas, 2007.
- Kass, Leon, *Beyond Therapy. Biotechnology and the Pursuit of Happiness. A Report of The President's Council on Bioethics*, Washington, D.C., 2003.
- Koehn, Daryl, *Rethinking Feminist Ethics: Care, Trust, and Empathy* Routledge, 1998
- Kohlberg, Lawrence , The development of children's orientations toward a moral order: I. Sequence in the development of moral thought. *Vita Humana*, Vol 6(1-2), 1963, 11-33.

- Kohlberg, L. (1958), *Global Rating Guide with new materials*, School of Education, Harvard University
- Kushe, Helga, Eutanasia în Peter Singer (ed.) *Tratat de etică* Bleckwell, Editura Polirom, Iași, 2006. Traducere coordonată de Prof. Univ. Dr. Vasile Boari și Raluca Mărincean, cuvânt înainte de Vasile Boari, pp. 323-332.
- Lawlor, Leonard, *Derrida and Husserl: The Basic Problem of Phenomenology*, Bloomington: Indiana University Press, 2002.
- Levinas, Emmanuel, *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, Editura Humanitas, București, 2006.
- Levinas, Emmanuel, *Ethics and Infinity: Conversations with Philippe Nemo*, trans. Richard A. Cohen, Duquesne University Press, Pittsburgh, 1985.
- Levinas, Emmanuel, *Totalitate și infinit. Eseu despre exterioritate*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- Lévinas, Emmanuel, *Difficile liberté*, Essais sur le judaïsme, Albin Michel, Paris, 1976
- Lipovetsky, Gilles, Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice, , Editura Babel, București, 1996.
- Lipovetsky, Gilles, Fericirea paradoxală, Eseu asupra societății de hiperconsum, Editura Polirom, Iași, 2007.
- Lipovetsky, Gilles, Serroy, Jean, *Ecranul global*, Editura Polirom, Iași, 2008.
- Lotman, Iuri, „On the Semiosphere”, *Sign Systems Studis*, 2005, vol 33. Issue 1, pp. 205-229.
- Loue, Sana, “Metafore ale vieții pentru desfășurarea etică a cercetării”, *Revista Română de Bioetică*, Vol. 7, Nr. 4, Octombrie – Decembrie 2009, pp. 6-17.
- Lucaci, Florea, *Presupoziții biblice. Interpretări logico-filosofice*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2005.
- Lyon, David, *Postmodernitatea*, Editura Du Style, București, 1998.
- Lyotard, Jean-François, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*, Ideea Design and Print, București, 2003.
- Marga, Andrei, O filozofie cuprinzătoare, (prefață) în Jurgen Habermas, *Discursul filosofic al modernității 12 prelegeri*, Editura All Educațional, 2000, pp. 2-8.
- Maxim, Sorin – Tudor, *Peripathetice*, Editura Pim, Iași, 2010.
- Maxim, Sorin – Tudor, *Responsabilitatea morală*, Editura Mușatinii, Suceava, 2000.
- Maxim, Sorin-Tudor, *Toleranța. Dreptul la diferență*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2004.

- Maxim, Sorin-Tudor, *Disruptive individuals and prospective ethics*, în *Balkan Journal of Philosophy*, Academic Publishing House „Prof. Marin Drinov”, Vol. 6, No.1, 2014, p.66
- Mill, John Stuart, *Despre libertate*, Editura Humanitas București, 1994.
- Miroiu, Mihaela, *Convenio. Despre natură, femei și morală*, Ed.Alternative, București, 1996,.
- Morar, Vasile, *Moralități elementare*, Paideia, Ediția a II-a București, 2004,
- Morar, Vasile, *Etica și afacerile. Morală elementară și responsabilitate socială*, Editura Universității București, 2006.
- Muntean, M., Danaiața, D., Margea, C. Managementul cunoștințelor în societatea bazată pe cunoaștere, *Revista Informatica Economica*, nr. 2 (18)/2001,
- Mureșan, Valentin, *Etica lui Aristotel*, București, Editura Universității din București, 2011.
- Mureșan, Valentin, *Managementul eticii în organizații*, București, Editura Universității din București, 2009.
- Negulescu, P.P., *Scrisori inedite, I (Problematicele cunoașterii)* București, Editura Academiei RSR, 1969.
- Nicolescu, Basarab, Camus, Michel, *Rădăcinile libertății*, Traducător: Carmen Lucaci, Editura Curtea Veche, București, 2004.
- Nicolescu, Basarab, *Noi particula și lumea*, Editura Junimea, Iași, 2007.
- Nicolescu, Basarab, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Editura Junimea, Iași, 2007.
- Nicolescu, Ovidiu, *Managementul organizațiilor mici și mijlocii*, Editura Economică, București, 2001
- Niebroj, Leslaw T., Jadamus - Niebroj, Danuta, „Beyond Purely Ethical Understanding of Responsibility Phenomenological Approach”, *Annales Academiæ Medicæ Stetinensis Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej W Szczecinie*, 55.1, 2009
- Paul al II-lea, Ioan (Papa) Scrisoare Enciclică *Evangelium Vitae*, 25 mart. 1995
- Pettit, Philip, “Consecinționismul” în Peter Singer, *Tratat de etică*, Editura Polirom, 2006, pp. 258- 268.
- Popa, Ioan Societatea cunoașterii, *Revista Economia* 2(6), 2004, pp.26-28.
- Popoveniuc, Bogdan, *Ecce homo!?*, Editura Universității ”Ștefan cel Mare,, din Suceava, 2008, pp. 55-60.
- Radu, Cristian, „Semnificație, cunoaștere, comunicare. Deschideri teoretice ale conceptului de semiosferă”, *Revista transilvană de știință ale comunicării*, 1(15)/2011, pp. 38-54.

- Rawls, John, *O teorie a dreptății*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2012.
- Ray, Paul H., Anderson, Sherry Ruth, *The Cultural Creatives: How 50 Million People Are Changing the World*, Harmony Books, New York, 2000.
- Ricoeur, Paul, *Soi-meme comme un autre*, Le Seuil, Paris, 1990.
- Râmbu, Nicolae, *Prelegeri de hermeneutică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1998
- Râmbu, Nicolae, *Filosofia valorilor*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997.
- Robert, Jason Scott, Baylis, Françoise, “Crossing Species Boundaries”, *The American Journal of Bioethics*, 3(3), 2003, pp. 1-13.
- Rotilă, Viorel, *Heidegger și rostirea ființei*, Editura Lumen, Iași, 2009.
- Rotilă, Viorel, *Tragicul în filosofia existențialistă franceză*, Editura Lumen, Iași, 2009.
- Sandel, Michael, *The Case against Perfection*, Cambridge: Harvard, University Press, 2007.
- Sartori, Giovanni, *Homo videns. Imbecilizarea prin televiziune si post-gândirea*, Editura Humanitas, Bucuresti, 2005.
- Sartre Jean-Paul, *Ființa și Neantul*, Editura Paralela 45, București Pitești, 2004.
- Sartre, Jean – Paul, *Situations IX*, Éditions Gallimard, Paris, 1972.
- Sartre, Jean – Paul, *Cahiers pour une morale*, Éditions Gallimard, Paris, 1983.
- Sartre, Jean – Paul, *L'Être et le Néant*, Éditions Gallimard, Paris, 1943.
- Sartre, Jean – Paul, “Cu ușile închise”, în *Teatru*, vol.I, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969..
- Sartre, Jean – Paul, *Existență și adevăr*, Arlette Erkaïm (prefațator), Editura Polirom, Iași, 2000.
- Săvulescu, Julian, “Procreative Beneficence: Why We Should Select the Best Children”, *Bioethics*, Volume 15, n 5-6, pp. 413-426.
- Savulescu, Julian, Hemsley, Melanie, Newson, Ainsley, Foddy, Bennett, Behavioural Genetics: Why Eugenic Selection is Preferable to Enhancement, *Journal of Applied Philosophy*, 2006, 23(2), pp. 157-171
- Schlick, Moritz, “Quand sommes-nous responsables?” în Marc Neuberger, *La responsabilite. Questions philosophiques*, Presses Universitaires de France, 1997, pp. 27-29
- Shaw, William H., Vincent Barry, *Moral Issues in Business*, Wadsworth Publishing Company, Belmont, California, 1992.
- Sorgner, Stefan Lorenz, “Moral (Bio) Enhancement as an Obstacle To a Good Life and Indirect Moral Enhancement by Means of Emerging Technologies” susținută în *3rd*

- InternationalEPHES conference Enhancement & Morality in the Digital Era Global Political, Economic & Social Issues*, 2014 July 20-22, Suceava, Romania.
- Stehr, Nico, "A World Made of Knowledge", *Society*, Deutschland, November/December 2001, Volume 39, Issue 1, pp. 89-92;
- Stehr, Nico, *Knowledge and Economic Conduct: The Social Foundations of the Modern Economy*, Toronto: University of Toronto Press, 2002.
- Stehr, Nico, *The Fragility of Modern Societies: Knowledge and Risks in the Information Age*, London: Sage, 2001.
- Thomas, Laurance, *Moralitatea și dezvoltarea psihologică*, în Peter Singer, *Tratat de etică*, Editura Polirom, pp. 494- 505.
- Timmermann, Jens, "Kant despre conștiință, datorie "indirectă" și eroare morală", *Revista de Filosofie Analitică*, Volumul IV, 2o, Iulie-Decembrie, 2010, pp. 52-73.
- Țirdea, Teodor N., "Medicalizarea societății din perspectiva bioeticii sociale: tendințe și probleme", *Analele Universității de Medicină și Farmacie Nicolae Testimiteanu din Moldova*, volumul 2, 2013, pp. 519-564.
- Toader, Tudorel, *Drept penal. Partea specială*, Editura Allbeck, București, 2007.
- Toffler, Alvin, *Al treilea val*, traducere Georgeta Bolomey și Drăgan Stoianovici, Editura Politică, București, 1983.
- Toffler, Alvin, *Powershift. Puterea în mișcare*, București, Editura ANTET, 1995
- Toffler, Alvin, *Șocul viitorului*, Editurile Antet și Lucman, București, 2000.
- Toffler, Alvin, Toffler, Heidi, *Avuția în mișcare*, Editura Antet, București, 2006.
- Vattimo, Gianni, *Sfârșitul modernității. Nihilism și hermeneutică în gândirea postmodernă*, Editura Pontica, Constanța, 1993.
- Vattimo, Gianni, *Societatea transparentă*, traducere de Ștefania Mincu, (Constanța: Ed. Pontica, 1995).
- Vinge, Vernor, „Technological Singularity”, în Max More, Natasha Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future*, Chichester, Wiley-Blackwell, 2013, pp. 365–375.
- Weber, Max *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. București, Romania: Editura Humanitas, 2004.
- Weber, Max, *Politica, o vocație și o profesie*. București, Romania: Editura Anima, 1992.